

Nauczanie w klasie wirtualnej i tradycyjnej – porównanie

Rosnący udział e-edukacji w ogólnej ofercie szkół, uczelni i firm treningowych sprawił, że podejmowane są coraz częściej dyskusje nie tylko nad stroną administracyjno-techniczną kursów oferowanych online, ale również nad metodyką nauczania w nowym środowisku. Większość nauczycieli i instruktorów zaangażowanych w e-nauczanie ma solidne podstawy do pracy w klasie tradycyjnej, zarówno pod kątem metodyki nauczania swojego przedmiotu, jak i zarządzania dynamiką grupy ćwiczeniowej.

Celem niniejszego opracowania jest określenie różnic pomiędzy tradycyjnym i wirtualnym środowiskiem edukacyjnym oraz rozważenie wpływu tych różnic na metodykę planowania kursów oraz pracy online. Z racji swojej specjalizacji i doświadczenia w nauczaniu języka angielskiego w obu rodzajach środowisk, autorka będzie koncentrować się na nauczaniu języków obcych. Jest to grupa przedmiotów dość specyficznych, ponieważ przekazywanie wiedzy (np. nauka słownictwa lub gramatyki) jest służebne wobec celu podstawowego, czyli wyrabiania skutecznych sprawności komunikacyjnych.

Rozważania zostały podzielone na następujące wątki:

- *przestrzeń fizyczna w klasie i relacja klasy z otoczeniem,*
- *czas w klasie tradycyjnej i wirtualnej,*
- *dynamika grupy ćwiczeniowej i zarządzanie nią (classroom management).*

Organizacja przestrzeni w klasie tradycyjnej oraz wirtualnej. Relacje klasy z otoczeniem

Klasa tradycyjna – zamknięta, scentralizowana i materialna

Kiedy myślimy o klasie tradycyjnej, od razu mamy przed oczyma pomieszczenie wyposażone w tablicę i kilka ławek. W zależności od przedmiotu, dla którego dana klasa jest przeznaczona, zobaczymy również odpowiedni sprzęt, służący np. do odtwarzania nagrań audio i wideo w przypadku klasy przystosowanej do potrzeb nauczania języków obcych, komputery, plansze poglądowe na ścianach. Przestrzeń w klasie jest odizolowana od środowiska zewnętrznego w celu ułatwienia koncentracji na treściach i procesach dydaktycznych. Źródłami zakłóceń odwracających uwagę od nauki mogą być widok za oknem lub inni uczący się (np. rozmowy nie związane z lekcją). Coraz większym problemem, zwłaszcza w uczeniu większych grup, staje się odbieranie i wysyłanie SMSów. Warto zauważyć, że większość przypadków braku koncentracji uczących się na lekcji jest łatwo zauważalna dla instruktora (nauczyciela, lektora) i stosunkowo prosto można wynikającym z tego problemom zaradzić (może poza plagą komórek).

Fakt izolacji klasy tradycyjnej od świata zewnętrznego był wielokrotnie krytykowany.

W przypadku nauczania języków obcych, zwłaszcza w świetle obowiązującej metodyki preferującej autentyczną komunikację, możemy zarzucić takiemu układowi, że jest sztuczny. Nawet ćwiczenia typu *role play* nie odznaczają się autentycznością komunikacyjną.

Drugą ważną cechą klasy tradycyjnej jest jej scentralizowany charakter. Dopiero zetknięcie z edukacją na odległość, a w szczególności z e-edukacją, uświadamia metodykowi i instruktorowi, jak ważny jest fakt, że w tradycyjnej klasie, uczący się spotykają się z instruktorem w jednym miejscu i czasie. Fakt fizycznego przebywania grupy ludzi w tym samym miejscu sam z siebie działa motywująco i wymusza pewien stopień zaangażowania. Ważne jest także to, że wiele technik nauczania opracowano i przetestowano dla klasy tradycyjnej. Jeśli jedna nie działa, możemy próbować innej, skuteczniejszej dla danej grupy.

Warto również zauważyć, że uczestnicy nauczania tradycyjnego tworzą grupy stosunkowo jednorodne, jeśli chodzi o wiek czy doświadczenia życiowe, w tym doświadczenia edukacyjne. Oczywiście są pewne odstępstwa, ale stanowią one raczej margines.

Ostatnią cechą klasy tradycyjnej, która ma wpływ na efektywność procesów nauczania i zarządzania grupą ćwiczeniową jest jej materialny (*tangible*) charakter. Usługi edukacyjne z racji swojej specyfiki są niematerialne (*intangible*), więc ich „sprzedaż” klientom i konsumentom, nawet jeśli w grę nie wchodzi inwestycja finansowa, a poświęcenie czasu i wysiłku na naukę musi być w jakiś sposób uatrakcyjniona elementami materialnymi¹. Warto zauważyć, że fizyczny budynek szkoły, ściany klas, tablice, ławki i do pewnego stopnia również sprzęt są materialnymi symbolami usługi edukacyjnej. Dalszymi przykładami takich symboli będą mundurki w niektórych szkołach lub też popularność różnego rodzaju certyfikatów.

Na koniec niniejszej charakterystyki, jedna uwaga – nie można mówić o klasie, tradycyjnej czy wirtualnej, w oderwaniu od ludzi, którzy w niej uczą się i nauczają. Ich obecność, udział w procesie edukacyjnym i interakcje dopełniają obraz klasy jako środowiska edukacyjnego. Wszystkie rozważania opierają się na analizie klasy pełnej ludzi.

Klasa wirtualna – otwarta, rozproszona i niematerialna

Zanim przyjrzymy się charakterystyce organizacji przestrzeni w klasie wirtualnej oraz jej relacji z otoczeniem, spróbujmy zdefiniować samo pojęcie. Bardzo zgrabną definicję przedstawili Susan Ko i Steve Rossen w książce *Teaching Online: A Practical Guide: Klasa wirtualna: miejsce w sieci, gdzie instruktorzy i studenci 'spotykają się', dzięki połączeniom komputerowym, w celu realizacji zadań kursowych*².

W przeciwieństwie do stosunkowo zamkniętej, scentralizowanej, jednorodnej i materialnej klasy tradycyjnej, jej wirtualna odpowiedniczka jest systemem otwartym (choć tylko do pewnego stopnia), rozproszonym, zróżnicowanym, jeśli chodzi o profil użytkownika i niematerialnym, czyli wirtualnym. Przyjrzymy się tym wszystkim określeniom i zobaczymy, co z nich wynika.

Po pierwsze, trudno odizolować klasę wirtualną od otoczenia, żeby zapewnić uczącym się warunki sprzyjające koncentracji. Oczywiście platformy edukacyjne są chronione hasłami dostępu

¹ P. Kotler, K.L. Keller, *Marketing Management*, 12 ed, Prentice Hall, 2005.

² S. Ko, S. Rossen, *Teaching Online: A Practical Guide*, 2nd edition, Houghton Mifflin Company, Boston – New York 2004, (tłum. M. Rzeźnik).

i oddzielone od ogólnodostępnego Internetu, jednak tenże Internet jest oddalony od e-studenta zaledwie o 2 kliknięcia myszki. Z natury komputera wynika łatwość pracy w kilku aktywnych oknach jednocześnie. Jest całkiem prawdopodobne więc, że uczący się (jak również instruktorzy) będą przeskakiwać pomiędzy swoim kursem, programem pocztowym i wyszukiwarką, mając dodatkowo cały czas aktywną ikonę komunikatora. Do tego może dojść jeden lub więcej telefonów i środowisko fizyczne – dom lub miejsce pracy. Trudno spodziewać się wysokiego poziomu koncentracji w takich warunkach.

Drugim problemem będzie większe zróżnicowanie uczących się, wynikające z faktu, że w kursach internetowych mogą uczestniczyć ludzie, którzy raczej nie trafiliby do klasy tradycyjnej, z racji różnych ograniczeń (miejsce zamieszkania, niepełnosprawność, rodzaj wykonywanej pracy). Jest to niewątpliwa korzyść dla instytucji edukacyjnej, która może mieć więcej uczniów (studentów, kursantów), a także duży problem, wynikający z faktu, że trudno dopasować treści nauczania do potrzeb bardzo zróżnicowanych grup.

Ostatnim problemem klasy wirtualnej jest jej niematerialny charakter. Wielu studentów, którzy rezygnują z nauki przez Internet w Polsko-Japońskiej Wyższej Szkole Technik Komputerowych (P JWSTK) tłumaczy swoją decyzję trudnościami wynikającymi z braku kontaktu bezpośredniego ze szkołą i innymi ludźmi, czego nie byli wcześniej świadomi. Wirtualne kontakty zdecydowanie im nie wystarczają.

Wnioski metodyczno-organizacyjne

Z przedstawionych powyżej różnic w organizacji fizycznej obu klas, wynika kilka istotnych wniosków metodyczno-organizacyjnych. Po pierwsze, w nauczaniu języków obcych otwartość na otoczenie, zwłaszcza elektroniczne, może być korzystna. Internet umożliwia korzystanie z materiałów autentycznych w języku docelowym, jak również komunikację w tym języku z rodzimymi użytkownikami. Może więc wspomagać rozwój znajomości języka oraz sprawności komunikowania się w nim.

Trzeba też zauważyć, że otwarcie na środowisko fizyczne oraz różnorodność tego środowiska, zależna od miejsca aktualnego pobytu uczestników procesu edukacji, wprowadza do klasy językowej element autentycznej luki informacyjnej (*information gap*), który sprawia, że komunikacja wewnątrz klasy jest znacząca z punktu widzenia społecznego. Należy tutaj wspomnieć, że spora liczba uczestników kursów online oferowanych przez P JWSTK mieszka w krajach anglojęzycznych albo pracuje w firmach, w których angielski jest językiem codziennej komunikacji. Ich doświadczenia pozwalają uwiarygodnić nauczane treści jako potrzebne i użyteczne, co znacznie poprawia motywację do nauki wszystkich członków grupy. Pozwala to też instruktorowi modyfikować kurs, żeby uwzględnić autentyczne potrzeby uczących się.

Należy jednak pamiętać o tym, że zarówno Internet, jak i środowisko fizyczne, nawet pozornie spokojne zacisze własnego domu, może w znaczący sposób absorbować uwagę uczących się, a także instruktorów, utrudniając lub nawet uniemożliwiając skuteczną naukę.

Ponadto fakt, że można zintegrować Internet oraz środowisko zewnętrzne w całej jego różnorodności (studenci autorki mieszkają w kilku krajach, zdarzały się też osoby z innych stref

czasowych) wymaga świadomych zabiegów metodycznych na etapie planowania i prowadzenia kursu. Ważnym elementem będzie systematyczna praca nad zintegrowaniem grupy ćwiczeniowej³, określanej często w literaturze anglojęzycznej terminem *learning cohort*⁴.

Trzecim ważnym wnioskiem jest konieczność wzbogacenia klasy wirtualnej o element materialny. Przejawem zabiegów mających „zmaterializować” edukację online jest chociażby publikowanie nauczanych treści w wersji pozwalającej na ich łatwe wydrukowanie, obok klasycznej wersji sieciowej. Z doświadczeń kanadyjskich⁵ wynika, że uczący się rutynowo drukują materiały dydaktyczne – dla wygody ale też dla zaspokojenia podświadomej potrzeby posiadania materialnych śladów swojej nauki. Dodanie wersji specjalnie przystosowanej do drukowania jest formalnym uznaniem tej tendencji.

Następnym krokiem w stronę zbliżenia edukacji internetowej do warunków rzeczywistych jest coraz szersze wprowadzanie *blended learning*, czyli kursów łączących nauczanie przez sieć z okresowymi spotkaniami w fizycznej klasie. Wydaje się, że ta forma jest przyszłością nauczania na odległość i nauczania w firmach.

Funkcjonowanie klasy w czasie

Czas w klasie tradycyjnej

Jednym z istotnych obszarów, na którym występują największe różnice pomiędzy funkcjonowaniem klasy tradycyjnej i wirtualnej jest czas. Warto zauważyć, że w nauczaniu tradycyjnym mamy wyraźny podział na pracę w klasie i pracę własną (domową). Klasa pełni swoją funkcję tylko w bardzo krótkich przedziałach czasowych, zwanych lekcjami. W trakcie lekcji instruktor (nauczyciel, wykładowca) jest na ogół fizycznie obecny cały czas, podobnie jak uczestnicy kursu (uczniowie, studenci). Do takiej organizacji pracy przygotowują kursy metodyczne dla przyszłych nauczycieli. Materiały edukacyjne również powielają ten schemat.

Czas w klasie wirtualnej

Klasa wirtualna funkcjonuje zupełnie inaczej niż klasa tradycyjna, jeśli chodzi o czas.

Przede wszystkim jest aktywna (otwarta) przez 24 godziny 7 dni w tygodniu. Nie ma też podziału na pracę w klasie i w domu. Mamy za to zadania, które należy realizować w grupie lub indywidualnie, w czasie rzeczywistym, lub asynchronicznie. Pojęcie lekcji jest trudne do zdefiniowania w tym kontekście.

Oczywiście poprzez fakt aktywnego udziału w komunikacji asynchronicznej, instruktor i uczący się będą również obecni w takiej klasie przez cały czas. Z kolei rzadko zdarza się, aby wszyscy spotykali się w swojej klasie w czasie rzeczywistym.

³ G. Salmon, *E-Moderating*, Kogan Page, London & Sterling (USA) 2000.

⁴ M. McVay Lynch, *The Online Educator*, Routledge/Falmer, London & New York 2002

⁵ Ibidem.

Wnioski metodyczno-organizacyjne

Powyższe rozważania dotyczące wymiaru czasowego w klasie tradycyjnej i wirtualnej mogą doprowadzić nas do kilku istotnych praktycznych wniosków metodyczno-organizacyjnych.

Po pierwsze układanie realistycznego programu nauczania i planowanie poszczególnych zadań w czasie będzie w każdym wypadku działaniem pionierskim. Wiele kursów multimedialnych, zwłaszcza do nauki języków obcych, opartych jest na analogicznych kursach papierowych. Często jedyną informacją dla metodyka jest zdanie, że kurs *odpowiada mniej więcej 120 godzinom lekcyjnym*, skopiowane z okładki oryginalnego podręcznika papierowego. W sytuacji, kiedy niektóre zadania realizuje się w ewidentnie innej formie, czego klasycznym przykładem będzie dyskusja na asynchronicznym forum, zamiast dyskusji w czasie rzeczywistym w klasie, czas potrzebny na realizację zadań kursowych będzie się również zdecydowanie różnił. Trzeba zauważyć, że to samo dotyczy kursów online wykorzystujących podręcznik tradycyjny zamiast multimediiów. Nawet w przypadku dysponowania książką nauczyciela ze szczegółowymi wytycznymi i wyliczeniem czasu realizacji zadań, metodyk i nauczyciel online muszą dostosować materiał do możliwości i ograniczeń platformy, na której mają pracować. Generalnie większość decyzji dotyczących tempa realizacji punktów programu oparta jest na intuicji i stopniowo zdobywanym doświadczeniu.

Drugim ważnym problemem wynikającym z różnego funkcjonowania w czasie klasy tradycyjnej i wirtualnej jest kwestia zarobków instruktorów. Trudno uzależniać je od liczby godzin pracy w tradycyjny sposób. Najczęściej przyjmowane rozwiązanie to ustalanie płacy w oparciu o liczbę obsługiwanych studentów.

Trzecią grupą problemów, związaną z czasem w klasie jest kwestia higieny i organizacji pracy instruktorów oraz uczących się tak, aby uniknąć typowych zagrożeń związanych z uczestnictwem w tej formie edukacji. Instruktor, który będzie sprawdzał wpisy na forum dyskusyjnym kilka razy dziennie i poprawiał każdy przecinek w korespondencji, ryzykuje szybkie wypalenie zawodowe. Dodatkowym czynnikiem ryzyka jest fakt, że e-nauczanie prowadzone jest najczęściej z domu, bez bezpośredniego kontaktu z innymi instruktorami, uczącymi się, a często także z uczelnią.

Uczący się również muszą rozwiązać problem zarządzania czasem w e-edukacji. Bardzo często nie zdają sobie sprawy z faktu, że wymaga ona równie dużego zaangażowania jak edukacja stacjonarna. Podstawową różnicą jest większa elastyczność uczenia się w formacie *e-learning* wynikająca z mniejszej liczby godzin kontaktu w czasie rzeczywistym.

Zarządzanie klasą tradycyjną i wirtualną (*classroom management*)

Różnice w zarządzaniu dynamiką grupy ćwiczeniowej w klasie tradycyjnej i wirtualnej wynikają bezpośrednio z faktu, że w każdym z tych środowisk inne procesy i czynności uczących się są widoczne dla instruktora, a inne pozostają niewidoczne. Fakt ten, oraz specyfika obu środowisk, przedstawiana w dotychczasowej dyskusji, wpływają na zachowania uczestników procesu edukacyjnego i wynikające z tego problemy metodyczno-organizacyjne.

Generalnie można przyjąć założenie, że to co jest łatwo obserwować bezpośrednio i monitorować w środowisku tradycyjnym, w klasie wirtualnej pozostaje przeważnie niewidoczne dla instruktora, a w dużej mierze także dla uczących się, przynajmniej tych bezpośrednio

niezaangażowanych, na przykład w wymianę maili. Do takich typowych aspektów dynamiki grupy niewidzialnych dla instruktora online należą:

- komunikacja niewerbalna,
- nastroje,
- zainteresowanie „lekcją”,
- interakcje pomiędzy członkami grupy poza oficjalnymi forami,
- konflikty.

Oczywiście są też rzeczy łatwiej poddające się obserwacji w środowisku wirtualnym niż tradycyjnym, chociażby indywidualna praca i postępy każdego uczącego się.

Jak można się domyślać, instruktor (nauczyciel) pracujący w środowisku wirtualnym będzie borykał się z problemem dostrzegania konfliktów i szybkiego ich rozwiązywania. Będzie też musiał wypracować jakieś sposoby zbierania informacji zwrotnych na temat materiału i sposobu prowadzenia kursu, żeby móc dynamicznie dostosować się do oczekiwań członków grupy. Musi też zaakceptować fakt, że proces tworzenia grupy może trwać dłużej w środowisku wirtualnym niż w tradycyjnym i dostosować rodzaje aktywności do tego faktu.

W przypadku e-studentów PJWSTK, żeby przytoczyć przykład znany autorce z własnego doświadczenia, zadania wymagające pracy w zespołach udają się dopiero od drugiego semestru, ponieważ wcześniej nawet nie można wyznaczyć odpowiednich zespołów, ponieważ nie do końca wiadomo, kto jeszcze studiuje, a kto już odpadł. Ponadto studenci sami muszą najpierw wypracować sobie metodę uczenia się w nowym środowisku i wpasować studia w rytm swojego życia. Na pewno inaczej jest w przypadku krótszych kursów z pojedynczych przedmiotów, dużą rolę będzie też odgrywać specyfika przedmiotów, jak również samych uczących się.

Podsumowanie

Z racji ograniczeń objętości niniejszego opracowania, autorka przedstawiła zagadnienie różnic pomiędzy klasą tradycyjną a wirtualną bardzo pobieżnie, uwzględniając tylko najistotniejsze, jej zdaniem, aspekty. Z pewnością temat wart jest dalszych, bardziej szczegółowych badań i opracowań, uwzględniających zmieniające się oblicze edukacji wirtualnej, jak również tradycyjnej. Warto pamiętać, że masowe wykorzystanie ICT w tej drugiej, sprawia, że wiele uwag zamieszczonych w tekście, będzie odnosiło się również do tego środowiska.

Bibliografia

D.R. Garrison, T. Anderson, *E-learning in the 21st century*, Routledge/Falmer, , London & New York 2003.

S. Ko, S. Rossen, *Teaching Online: A Practical Guide*, 2nd edition, Houghton Mifflin Company, Boston – New York 2004.

P. Kotler, K.L. Keller, *Marketing Management*, 12 ed, Prentice Hall, 2005.

M. McVay Lynch, *The Online Educator*, Routledge/Falmer, London & New York 2002.

R.M. Paloff, K. Pratt, *Lessons from the Cyberspace Classroom*, Jossey-Bass, San Francisco 2001.

R.M. Paloff, K. Pratt, *The Virtual Student*, Jossey-Bass, San Francisco 2003.

G. Salmon, *E-Moderating*, Kogan Page, London & Sterling (USA) 2000.

M. Warschauer, *Technology and Social Inclusion*, MIT, 2004.

M. Warschauer, R. Kern, *Network-based Language Teaching: Concepts and Practice*, Cambridge University Press, 2000.

Abstract

The article describes differences between traditional and virtual educational environment and discusses the influence of those differences on the process of planning of the courses and working online. The author concentrates on teaching foreign languages, which is a specific issue, because in case of languages communication skills are most important. Relations between classroom and environment, time in traditional and virtual class and classroom management are described in the article.